

میرگه‌ها جزیری - بوختی

ژ دامه‌زاندن هه‌تا سه‌رده‌مێ حوکه‌مرانیا عوسمانیان

نقیسین : یوسف بالوکه‌ن
وه‌رگی‌ران : م. پیروز عبدالله بشار / زانکۆیا زاخۆ

ده‌رازی‌نک :

عه‌شیره‌تا بوختی ئیک ژ مه‌زنترین عه‌شیره‌تین کوردیه و جهه‌کی کرنگ د میژوویدا هه‌بوویه. لدویش بوچوونه‌کی نه‌ژادی بوختیان دگه‌هسته ئمپراتوری بابلیان نه‌بوخده‌زهری دووی ئه‌وی ب (بوختو-ناسر) ژ ده‌سته نیاسین. کوردین بوختی به‌هرا پتر ل ده‌فه‌را دناقه‌هرا جوله‌میرک (هه‌کاری) و مووسلدا دژیان. ژلای نه‌ژادیه‌ نیزیکی کوردین حومه‌یدینه ئه‌وین ده‌وله‌تا مه‌روانی دامه‌زاندین. هژمارا فی عه‌شیره‌تی ژوریون و چه‌ندین که‌سایه‌تین نافدار دناقدا دمرکه‌فتینه. به‌ئێ ده‌ستپیکا سه‌دی چاردی چ میر نه‌مابوون وان ب ریشه‌ببه‌ت و عه‌ردی وان به‌ربه‌لاقی ببوو. له‌ورا به‌لاقی ببوون دناق عه‌شیره‌تین جیراندا و لگه‌ل وان ژیان، ل فی سه‌رده‌می ژ میری بوختیان فه‌خره‌ددین بۆ ماوه‌یه‌کی د خزه‌تا حوکه‌مداری میردین ئارتوقلوذا کارکر. پاشان ژ نه‌که‌ری په‌یدا بوونا ناکوکیه‌کی دناقه‌هرا میری بوختی و حوکه‌مداراندا قیری بجه‌ ده‌یلیت.

جزیرا بوتان

كوردین بوختی عهشیرهتهك بوو هر ژ سهردمی عهباسییان ریقهبهریا جزیری و دهوروبه رین وی دكرن. بوختی دماومیهكی كیمدا بوونه ئیک ژهكته رین سیاسی یین گرنگ ل جوگرافیا لئ دژیان ل باکووری میزوپوتامیا. لسهردمی مهروانیان، ل کهل عهشیرهتا بهشنهوی یا جیران کههشتبوون وی ناستی دهستههلاتا سیاسی یا دهقهری دهستنیشان بکهن. بۆ نموونه روودانا پهیدا بووی ل سالا ۱۰۵۵/۴۷ ی گرنگترین کروفهیا قی چهندی یه کو دووماهیئ بوویه نهگهر والین جزیری یئ مهروانی سلیمان کوری نهسرودوله مهروانی هاتهکوشتن. نهو روودانه بشی رهنگی بوو: حوکمداری مهروانی سلیمان کوری نهسرودوله، جزیری و دهوروبه رین وی دابوو کوری خوه نهبو حهر ب سلیمانی ژبو بریقهبرنا دهقهری. سلیمان ریقهبه ریهک ویرهک و دهستپیشخهر بوو. ناکوکیهک دناقبهرا وی و سهرکردی کوردین بوختی مووسک کوری موجهللی نهوی چهندین کهله ل روژههتا جزیری ل ژیر دهستههلاتا ویدا پهیدا بوو. بهلی پشتهی ماومیهکی سلیمانی کهسهک فریکر دهق مووسکی و ناکوکیا دناقبهرا خومدا چارهسهرکرن. ههروهسا ههولدان کرن پهیوهندی ههقژینی دناقبهرا وی و کچا نهبو تاهر نهلبهشنهوی حوکمداری کهله فنک و چهندین کهله یین دهوروبه ردا پهیدا بکهت. نهبو تاهر کوری مهتا سلیمانی بوو. ژبه رهندی داخوزیا سلیمانی بجه ئینا و کچا خوه دایه مووسکی. و بشی پهیوهندی ههقژینی مووسکی باومریا خوه ب سلیمانی ئینا و چوویه جزیری دهق سلیمانی. بهلی سلیمانی خیانهت لی کر، مووسک گرت و کره دزیندانی قه. دقې ده میدا سولتانی سهلجوقی میر توغرو ل ژبو سهفه رهکی بۆ عهردی بیزهنتی هاتبوو قی دهقهری، واسته ی کر و ههوال بۆ نهسرودوله ی فریکر داکو مووسکی نازاد بکهت، بهلی نهسرودوله ی دیارکر کو مووسکی یئ مری. نهقی دهنگوباسی دلگرانیهکا زور لدهق نهبو تاهر نهلبهشنهوی پهیدا کر و ههوال بۆ نهسرودوله و کوری وی سلیمانی هنارت و ئیدانهیا کاری وان یئ نه دروست کر و کوته وان: « نهگهر هوون دا وی کوژن بوچی ههوه کچا من بو قی مه رهنی بکارئینا و نهق شه رمه بۆ من هیلا؟ ». لسهر قی چهندی سلیمان ژ نهبو تاهری ترسیا و ژهر کره دناق قه خارنا ویدا و دایه کوشتن. پشتهی نهبو تاهری کوری وی عوبهیدوللای جهی وی کرت. سلیمانی

دقیا ناشتیی لکهل بکهت و ناخفتنن لسهر وی دهینه گوتن ئیکلای بکهت لهورا قیان و گرنگیبیدانهکا مهنن بهرامبهر عوبهیدوللای دیارکر. عوبهیدوللای ژبو ههقذیتن و ریکهفتنی ژ کهله فنک هاته خار و سلیمان نهوی ژ جزیری لکهل گروپهک بچووک یا لهشکهری دهات کوشت. دهنی نهسرودوله ی دهنگوباسی کوشتنا سلیمانی وهرکرتی کهلهک یئ نهخومش بوو توره بوو و ئیکسهر کوری خوه یئ دی ناسر ژبو تولقهکرنا سلیمانی لکهل هژمارهکا زور یا لهشکهری بۆ کونترولکرنا جزیری و جهین دهوروبه رین وی هنارت جزیری. ژلایهکی دیشه حاکمی مووسلی میری عوقهیلی (قورهیش بن بهدران) سی ژی کوشتنا سلیمانی ب دهرهت دیت و بهرهق جزیری ب ریکهفت و کهسهک فریکر دهق کوردین بوختی و بهشنهوی داکو پشتهفانیی لی بکهن ههردوو عهشیرهت دژی ناسری پشکداری سوپایی قورهیش ی بوون ههردوو لا کهفتنه بهرامبهر ئیک و شه رهک دناقبهرا واندا پهیدا بوو کو تیندا هژمارهکا زور یا مروشان ژینا خوه ژدهست دان. ههردوو لایان بهرخومدان دکر ل دووماهیئ میری مهروانی ناسر ب سهرکهفت و قورهیش دقې شه ریدا ب سهختی بریندار بوو و دهستههلاتا ناسری ل جزیری موکم بوو هه رچهنده ناسری ههولدان کرن پهیوهندی خوه لکهل عهشیرهتا بوختی و بهشنهوی راستقهکتهت، بهلی وان گوهداریا وی نهکرن.

،، کوردین بوختی عهشیرهتهك بوو هر ژ سهردمی عهباسییان ریقهبهریا جزیری و دهوروبه رین وی دكرن. بوختی دماومیهكی كیمدا بوونه ئیک ژهكته رین سیاسی یین گرنگ ل جوگرافیا لئ دژیان ل باکووری میزوپوتامیا،،

میژوویا جوگرافی :

زانایی جوگرافی ناکداری سهردهمی عهیباسییان نین وازح
 ئهلبهعقوبی (مرنا وی. ۹۰۵/۲۹۲) گرنکترین بنگههی بوختیان جزیری،
 بناقی (جهزیرمتول نهکراد) دیاردکته. بهلی عزمدهین نین شهدادی
 فی پیزانینا یهعقوبی قهدهگوهیزیت و دیاردکته ناقی فی باژییری
 (جهزیرمت ئیبینی عومهرا) بهلی هژمارهکا زور یا کوردان ل قیری
 ناکنجینه و ژبو چهرینا کهروانی خوه دهاتنه جزیری لهورا نهق باژییره
 بشی ناقی هاته ناقرن. روویری حوکمرانیا کوردین بوختی جارن هاتا
 دهقرا زهعههران دریزدبوو. دهقرا زهعههران خودان جوگرافیهکا جوانه
 دکهفته دهقرا دناقهرا چیاپین نهرمهنستان، نهخلات، نازمربایجان،
 دیاربهکر و مووسلدا. لدویف دیارکرنا جوگرافیناسی چهرخی ناقرن
 یاقوت حههموی (مرن. ۱۱۲۹/۶۲۶) ب دریزیا میژووپی کورد و نهرمهنی
 لشی دهقیری پیکته دژیان و هژمارهکا زور که لههپین بهیز لی ههبوون.
 هندهک ژ فان یین کوردین بهشهنوی و هندهکین دیتر یین کوردین
 بوختی بوون یین بوختیان دهمان دهمدا بنگههی ریقهبهریا عهشیرهتی
 وهک که لههپین جورزاکل، ناتیل، نالوس، بازلحهمر، نهلکی، نهرواج،
 باخوفا، بهرخو، کینکیوم، نیروه و خوشهب بوون.

میژوونشیس چهرخی شازدی شهرهفخانی بدلیسی دیاردکته
 باژییر و که لههپین گورکیل، بهرکه، نهروه/نهرواج، پیروز، تهنزه،
 فنک، توور، ههیتووم، شاخ، نهتیل، نهرمشات، کیومر و دیدره سهر ب
 ریقهبهریا میرگهها جزیرا بوختی بوون.

سهردهمی عزمدهین بوختی حاکمین جزیری پزانیا جارن
 بناقی میرین عزیزان دهاتنه نیاسین. نهقان ناقی خوه ژ دامهزینهری
 میرگههی عهبدولعهزیزیان عزمدهین بوختی ومهرگرتیه.

لسهردهمی عزمدهینی دهقرا جزیری د دهستی ئیلخانیناندا بوو
 و ژلایی والیین وان دهاته بریقهبرن دهمی ل سالا ۱۳۲۹-۱۳۳۰
 نایی جزیری یی ئیلخانی ب ناقی تاجهدهین بهدل مری ل جزیری هاته
 قهشارتن و پاشان کوری وی بهکلهمیشی جهی بابی خوه کرت، پشتی
 تازیا بابی وی بدووماهییک هاتی بهکلهمیشی کهسهک لگهل هندهک
 دیاریان هنارت باژییری ئوردو و بهکلهمیشی داخوفا ریقهبهریا جزیری
 کر و نهو کهسه لگهل فهرانان زقری.

ل سالا ۷۳۶/۱۳۳۵-۱۱۳۶ میری میزدینی یی نارتوقلو مهلک
 ساح ل گهل سوپایی خوه بهرمق حهسهن کیف بریکهفت. دهمی
 حوکمداری حهسهن کیفی مهلک عادل گوه لشی چهندی بوو داخوفا
 هاریکاری ژ عهشیرمتین دهوروبهر کر، ئیک ژ وان عهشیرمتین ل ههوارا
 وی هاتی عهشیرمتا مهحلی بوو، ل ههمان دهمدا کهسهک فریکر دهف
 مهلک عزمدهین بوختی نهوی ل که لها فنک و داخوفا هاریکاری کر
 لسهرقی داخوفا یین میر عزمدهینی لهشکهری عهشیرمتا بوختی کومکر
 و هات حهسهن کیفی و مهلک عادل پیشوازیهکا بهرچاق لیکر و
 پاشان بهرهقی کرن بو شهری، پاشان حوکمداری میزدین نارتوقلو
 ب سوپایی خوهقه ل جههکی نیزییک حهسهن کیف ناکنجی بوون،
 مهلک عادل کومبوونهک لگهل مهزنین دمهوتی و عزمدهین بوختی
 کر، نهق شهری دناقهرا نارتوقلویان و نهیوویان دا ل حهسهن کیفی
 پهیدابووی عزمدهین بوختی لگهل سوپایی نهیوویان پشکداری شهری
 بوو، پشتی بدووماهییک هاتنا شهری نهیووی ب سهرکهفتن. پشتی فی
 شهری مهلک عادل قهنجی بهرامبهر حاکمی فنک عزمدهین بوختی
 کرن و سوز و فهران دا ههرسال هاریکاریهکا پاره یا دستنیشانکری
 پیشکیشی وان بکته پاشان پهیوهندی ههفتینینی دناقهرا وی و کچا
 نهسیلزاده (نالوون خاتوونی) دا پهیدا کر و عزمدهین ب کهیفخوهشی
 بهرمق بنگههی میرگههی جهززهقیل چوو، بشی رنگی نهیووی بوونه
 گرنکترین پشتهقان و ههقههیمانین میری بوختی.

شوروا جزیرا بوتان

حاکمى فنك عزمدين بوختى ل ساللا ۱۳۳۷/۷۳۸-۱۳۳۸ ى
جزيرى كونترول كر و حاكمى وى يى كهفن بهكله مېش كوشت.
حاکمى ئىلخانيان بهكله مېش، لسهردهمى ئهبو سهعيد بههادر خانى
نائيبا جزيرى دكر و ژلايى كارگيرى فى سهر ب تهريزى فه بوو، ب
شيوهيهكى ريكخستى ههرسال باج دان.

ژلايى خوڤه مهلك ئهشرفى ب ئهرينى بهرسفا فى
داخوازيى دا پاشان عزمدين بوختى كهسهك فريكر دهف عهلى شاورى
و داخوازا پشتهقانيى كر عهلى شاورى لهشكهرى عهشيرمنا شاورى
لكهل خوه ئينا و قهستا كهلهها فنك كر، بى رهنكى عزمدين بوختى
راكههاند كو دى ب سوپايى لكهل بهرهف عهردى كوردن (سندى)
چيت و پاشان دهست ب لقينى بهرهف وهلاتى كوردن سندی كرن،
مهريما وان ژفى چهندى سهرنجى بكيشن لايهكى ديتر ئهف چهنده
وهك تهكنيكهك شهري كرن، پشتى چهندهكى ئارستى خوه بهرهف
جزيرى زفراندن دهمن گهشتين جزيرى بهكله مېش يى بى ئاگهه
بوو ژفى هممى لهورا ب ديارى بيشوازي ل وان كر و پاشان سوزا
ملكهچين بو عزمدين بوختى دياركر و برنه جزيرى، سوپايى عزمدين
بوختى ل جههكى نيزيكى مهزارگهها باژيرى ئاكنجى كرن بهلى
قهسرا بهكله مېشى ل ناف باژيرى ل كهنارى رووبارى ديچله بوو. دقى
ماوميدا ريڤه بهرهك ل باژيرى هاته دامهزاندن و لهشكهر دانان بهلى
ئهو لهشكهرين توركمهن بين دامهزاندن بى خهمى دقى كاريدا كرن،
ژلايهكى ديقه بنه مالا بهيتو ردوان لكهل عزمدين بوختى كومبوون
و بو دياركرن كو باژير وهكو پيدقى ناهيته پاراستن. عهبارين
دهخلى ل نيزيك دمرگهه كلهه بوو، ئهو ميهقان و بيانين
دهاتن باژيرى پيدقيين خوه بين دهخلى ژفيرى ومردگرتن.

پشتى مرنا ئه بوسه عىدى سولتان سليمان خانى جهنى وى
گرت، بهلى شيانين بريڤه برنا فى كارى لدهف نه بوو لهورا ريڤه بهرين
گريدايى ب ويڤه خه مسارى د كوه داريا ويدا كرن و ئيدى باج نه دانى
و ههر ئيكى ل جههكى ب شيوهيهكى بهره لا لقين دكرن، ئيك ژقان
جىگرى جزيرى بهكله مېش بوو و كهس نه بوو دژى وى براوه ستيت
پشتى ماوميهكى زهلامين لبه رده ستى وى هيرش كرنه سهر خه لكى
گه لهك نه خوڤه بؤ خه لكى چيكرن و ستهم و زوردارى ل خه لكى دكرن
ئهفه بوويه ئه گهر خه لكى جزيرى سكاللا لسهر زهلامين بهكله مېشى
كرن، بهلى بهكله مېشى ريك لقى كارى نه گرت و ههروهسا
هوشدارى ژى نه دايه زهلامين خوه. بنه مالهك ب نافى (بهيتو ردوان) ل
جزيرى هه بوو ئه وان ئيدى خوه لبه ر قى ستهمى نه گرت و كهسهك
فريكرن دهف حاكمى فنك عزمدين بوختى و سكاللا بهكله مېشى و
رهفتارين وى كرن و ههمى فشارا لسهر وان بو عزمدينى دانه دياركرن
و داخوازكرن بهيت جزيرى و سوز دانى هاريكارين ل گهل و پالپشتيا
وى بكهن و داخوازكرن بى گيروبوون بهيت جزيرى، دهمن راستيا
ئاخفتين وان بو عزمدين بوختى دياربووى كهيفخومش بوو و ئيكسهر
دهنگوباس بو حوكمدارى ئه يبووى ل هسهن كيف مهلك ئهشرفى
هنارت و ئاگه هدار كر ژوى هيرشا ئهو بكهت ژبو رزگاركرنا رهوشا
جزيرى و پاشان داخوازا هاريكارى و دهستوورينى ژى ومركرت.

قوتابخانا سور
ل باژيرى جزيرا بوتان

دهمى عزمديدن بوختى ئەف چەندە زانى بۇ لەشكەرى خوه دايە دياركرن كو دقيت ب نهينى دەست بسەر باژيرى دا بگريت و پاشان بۇ وان دياركر كو هەر دەمى ئەو فەرمانى بدەت خارتى بدن هەسپين خوه، لەشكەر ب شيويه كى بەر بە لاف بچن و ل بەر دەرگهه باژيرى كومبين و هيرش بكن سەر والى و لەشكەرى والى و وانا دەستەسەر بكن و ئەگەر بەرەفانينى ژ خوه بكن شەرى لگەل بكن و ل دووماهينى عزمديدن بوختى ژ ئەنجامى ئاگەهدار بكن. و هندەك چاقدير لسەر لەشكەرين توركمەن دانان و فەرمان دايە وان كو هووشيار بن، لەشكەرى عزمديدن بوختى فەرمانا وى بجه ئينان و ل بەر دەرگهه باژيرى كومبوون و هيرش كرنه سەر والين باژيرى و لەشكەرى وى، والى و لەشكەرى وى دەستەسەر كرن و بوونه حاكمى باژيرى، دەمى عزمديدن بوختى ئەف دەنگوباسه و مرگرتى ل هەسپين خوه سووار بوو و چوو كەلەى بەلى دەمى مير بەكلمه ميسى زانى بوختيان دەست بسەر كەلەى دا كرتيه لگەل لەشكەرى بەرەف كەلەى چوو لسەر قى چەندى مير عزمديدن بوختى ژ كەلەى هاته خوار و شەر دناقبەرا واندا پەيدا بوو.

ل دووماهيا شەرى بەكلمه ميسى تووشى شكەستنى بوو و چوو به سەريانى قەسرا خوه و ل ويري بەردەوامى دايە شەرى و بوويه ئاستەنگ بوختى نيزىكى قەسرى بين، بەلى بوختيان دوروبەرى مالا وى دورپينج كر و ئابلوقه بهيزكرن لسەر، ل دەمى دورپينجكرنى دا بنەمالا بهيتو ردوان ژى هاريكارييا بوختيان دكرن پشتى جه كى بەكلمه ميسى بدووماهيك هاتى ژبو زگاركرنا كيانى خوه ژ سەريانى قەسرى هاته خوار و چوو به ليلانگهه پەنجەر شكاند و دەرگهفت ژ دەرگه و چوو به مالا جيرانهك خوه يا دانعه مر بناقى عاشوورا و داخوازا هاريكاريين ژ وى ژنكا دانعه مر كر دا كو ژ دەستى بوختيان رزگاربيت بەلى هاريكارييا وى بى مضا بوو دەمى جيرانى قى ژنكى بناقى يه حيا بنتول فەتونى ئاگەهدار بووى ژ جهى بەكلمه ميسى رابوو بوختى ئاگەهدار كرن ب جهى بەكلمه ميسى لەورا ئيگسەر لەشكەرى بوختيان چوونه مالا وى و دورپينج كرن، بەكلمه ميسى ژ مالا وى ژنكى دەرگهفت و چوو به ژوورا بابى خوه بەدىلى ئەوا د قەسرى قە دەمى بوختيان زانى چوو به ويري لەشكەرى بوختيان ژى بەرەف ويري چوون كەسە كى مەسحى بناقى ساليبا خزمەتكارى مير عەلى شاوورى كو هەر لگەل سوپايى بوختيان بوو ل پشت بەكلمه ميسى بوو و نيزىكى وى بوو بەلى بەكلمه ميسى مژوولى بەرەفانكرنى بوو ژ پشتى قە بريندار كر و پاشان كوشت.

دەمى بەكلمه ميسى مرى عزمديدن بوختى بوويه حاكمى باژيرى و چوو به قەسرا بەكلمه ميسى قە پشتى قى چەندى تالانكرن ل باژيرى و قەسرى دەستپيكر بوختى ئەو مالى ژ باژيرى و قەسرى تالانكرين زەنگين بوون عزمديدن بوختى خيزانا خوه ژ كەلەى فنك رمانه وى جيزيرى كر و ل قيرى زيان ل فان رووداناندا خەلكى جيزيرى تووشى زيانە كا زور بوون چونكه بوختيان سەرمەديه كا زور خراب لگەل خەلكى كرن لەورا جيزيرى پەشيمان بوون ئەو هاريكارييا پيشكيشى بوختيان كرين و بنەمالا بهيتو ردوان تاوانبار كرن كو بوونه ئەگەرى قى هاريكاريين.

بوختى ب هاريكارييا بنەمالا بهيتو ردوان ل سالا ۱۳۳۷/۷۳۸- ۱۳۳۸ بوونه دەستەلادارين جيزيرى، بنەمالا بهيتو ردوان ب هزرا بدەستە ئينانا مەرەمىن خوه ل ريفه بەريا جيزيريدا ب قى كارى رابوون و ئەو د وى هزريدا بوون دەمى بوختى ببنه حوكمدارين جيزيرى دى ئەوزى پشكاريين د ريفه بەريا جيزيريدا كەن. دەمى بوختيان جيزيره بدەست خومقە ئينانين داهاتى باجان كيم بوون و ژبەر كو بوختيان شارمازى د بوارى و مرگرتنا باجاندا ئەبوو لەورا ريفه بەريا باژيرى بۇ بنەمالا بهيتو ردوان هيلان، بنەمالا بهيتو ردوان پشتى كەهشتينه مەرەمىن خوه بۇ ماويه كى باژير بريفه برن بەلى پشتى ماويه كى كيم ريفه بەرى ژ دەست وان ئينانه دەر و هندەك كەسپين نيزىكى خوه ل جهى وان دامەزراندن، ئيدى كەسى گوهداريا ئاخفتنا قى بنەمالى ئەدكر و بهايى وان كيمتر بوو ژ سەردەمى بەكلمه ميسى و بارودوخى وان زور نەخومش بوو، خەلكى ئاخفتنن كەلەك توند دەرجهقا واندا دگوتن لسەر قى چەندى بنەمالا نافر ي كومبوونهك ئەنجام دان و برياردان ب فريكرنا كەسە كى بۇ حاكمى مووسل (حاجى تورگاي) و داخواز ژى كرن سەردانا جيزيرى بگەت. و سوز داني هاريكارييا وى بكن بۇ دەستبەرداگرتنا جيزيرى، وى كەسى ئەف دەنگوباسه كەهانده حاكمى مووسل د بەرامبەردا حاجى تورگاي حاكمى مووسل ب كەيفخوشيفه پيشوازي ليكر چونكى وى هزرد بدەستە ئينانا جيزيريدا دكر كو زيبەبگەت سەر عەردى مووسل، ئيگسەر فەرمان دا و سوپايى خوه كومكر و قەستا جيزيرى كر هيرش كره سەر جيزيرى و ئابلوقه دانا سەر باژيرى بەلى بوختيان بەرى وان دەرگهه باژيرى كرتن و چوونه سەر شيرەهين باژيرى داكو خوه پاريزن بەرامبەر ئابلوقى.

بجزیره ابن عمر بلده فوق الموصل بينهما ثلثون ايام ولها رستاد
فخصب واسع الخيرات واصبارة اول من عمرها الحسن بن عمر بن خطاب
لثعلبي وكان لا مرة بالجزيرة وذكر قرابته سنة خمسين وما بين
لهذه الجزيرة تحيط بها دجلة اليمامة ناحية واحدة شبه الهلال ثم عمل
لما له ضدق اجرفيه الماء ونصب عليه رصفا طابها الماء فجمع
لانها بهذا الخندق وينب اليها جاعدا كثيرة فمما ابوطا هو بلدهم
محمد بن ابراهيم بن مهزيان الفقيه الجزيري الشافعي وكان رطب
ملا جمع بين العلم والعمل تفقه بالجزيرة على عالمها ابو عبد الله
تدب البوري وقدم بغداد وسمع بها الحديث ورجع الى الجزيرة و
س بها وافق الى ان مات بها في سنة سبع عشر وخمسين وابلوا فقام
بن محمد بن عمرو بن البروزي الجزري الزمام الفقه الشافعي

وگاسانی بین عقیده ملک • تین صفاة غرا مدج
بازیدی بفتح الزاء وسكون الباء الموحدة مقصور قرينة قرب بالمرز
من ناحية جزيرة ابن عمر سميت الكوفة باسمها بها وبالقرب منها جبل الجوز
وقرنة تمانين وهما في قصة سفينة نوح عليه السلام ينسب اليها ابو علي
المنشي بن يحيى بن عيسى بن هلال التميمي يعرف بالبايزيدي ابن جلد
الجبلي احد بن علي بن المنشي سكن بغداد وحدث بها وتوفي في سنة ثلث
وعشرين ومائتين وقال بعض الشعراء لفضلها على بغداد
بقردي وبارندي صيف وجمع وعذب محاكى السليل برود
وبغداد ما بغداد اما ترا بها فخر واما حرها فتدريد

ل ساللا ۷۴۲ / ۱۳۴۱-۱۳۴۲ شمري مير دناقبرهرا بوختی و زرقياندا
روودا دقې شهریدا خه لکې سیرتی پشته قانيا زرقيان کرن د شهریدا مالا
بادی (بهیتو بادی) یازده میر و ۴۶ لهشکر کو سهیفه ددین بوختی زی
لگه ل بوو کوشتن. پشته شکسته ستا بوختیان زقرین وهلاتی خوه، نیک
ژ ماقولین سیرتی سهری سهیفه ددین بوختی ژ جهسته یی وی فه کر و
ل مهیدانا باژیری چهوگان کرن.

دهمی نهف دهنگوباسه دکه هبته کوری سهیفه ددین
بوختی بناقی عزم ددین بوختی زور دلگران دبیت، لهورا نیکسهر
داخوازا هاریکاری ژ عه شیرمتین دراوسی کر و ههروهسا کهسه ک
بو هه مان مهرم هنارته دهف حوکمداری حهسهن کینفی مه لک
عادلی ههروهسا داخوازا هاریکاری ژ حوکمدارین میزدینی زی کر،
نهف سوپایی کومبووین بهرهف سیرتی چون و ل گونده کی نیژیکی
سیرتی بناقی (هوولی) راوهستان و بو ماوهی سنی روژان مانه ل ویری،
پاشان عزم ددین بوختی دهنگوباس بو موعاد کوری کادیدا نهوی
ل سیرتی هنارت و داخوازا هاریکاری کر و سوز دایی نه گهر سیرت
ومرگرت دی ریشه بهریا سیرتی بو وی هیلیت، موعادی ب نه رینی
پیشوازی لشی داخوازی کر ل دویشرا سوپایی بوختیان کومکری
ژ گوندی هوولی هاتن سیرتی و شهره ک دناقبرهرا بوختیان سیرتی دا
پهیدابوو و دهنجامدا بوختی سهرکه فتن پشته سهرکه فتن چوونه د
باژیریدا و دهست ب تالان کرن و بوویه نه گهر خرابکاری و زیانین
مهزن ب سیرتی که فتن و کهس نه ما باژیری بریشه ببهت.

بو ماوهی سنی روژان پیکدادان دناقبرهرا ههردوو لایندا بهردووام
بوو دهمی شهر زید متر بووی حاجی تورگای لگه ل ۵۰۰ سواران چوونه
جهه کی نیژیکی جزیری بناقی زه لاقه. بوختی زی ژ باژیری دمرکه فتن و
چوونه زه لاقه: دهنجامی شهری دناقبرهرا ههردوو لایندا روودای لهشکری
مووسل تووشی شکسته ستی بوون. حاجی تورگای لگه ل نهو لهشکری
مای زقری مووسل، نهف روودانه ل دووماهیا ومرزی بهاری پهیدابوو، دهمی
ومرزی هاقینی هاتی و سهقا گهرم بووی، عزم ددین بوختی و هنده ک
پیشهاتین عه شیرمتی هژماره کا کیم یا لهشکری هیلان جزیری و نهو
چوونه دهقبره کی ب ناقی (شازهه) کو ژلایی که شوهه وایشه فینکتر
بوو، دهمی بنه مالا بهیتو ردوان ناگهدار بووین بوختی بین چوونه
شازهه و کهس نه مایه ل جزیری نهف بو حاکمی مووسل حاجی تورگای
دایه دیار کرن دهمی پی ناگه بووی حاجی تورگای ۱۰۰ سوارین خوه
بین تورکه من هنارتن جزیری و فه رمان دا بهری بوختی ناگهدار
بین بگه هنه جزیری و بدهستقه بینن و پاشان نهو بخوه زی لگه ل نهو
لهشکری کومکری بهرهف جزیری چوو، نیکم تیما گه هشت هنده ک
تاخین باژیری کررتن، دهمی نهف دهنگوباسه که هشتی بوختیان نیکسهر
بهرهف جزیری چوون و هیرش کرنه پشکه ک ژ لهشکری تورکه من نهوین
ل جزیری و هنده ک کوشتن و بین ماین نیخسیر کرن، ژلایه کی دیشه
حاجی تورگای ب لهشکری خوهفه دهمی زانی نهوا بسهری لهشکری
وی هاتی زقری مووسل لدهمی زقرینی ل نیژیک که ناری رووباری
زیی ژلایی برازایی وی نیر اهریم شاهیشه هاته کوشتن.

میر موعادی هندەك ژ خەلكی سیرتی برنه كەل خوە و چوو دەق عزمەددین بوختی و داخواز ژی كەر والیهك و قازیهكی دامەزینیت ل سیرتی، لەورا رابوو ب دامەزاندنا عەلی شیروان بوختی و شیرەتەر ب دادپەرۆمەری حوكمی بگەت، پشتی دەه هەیفان میر عەلی شیروانی ریفەبەری كەری رەوشا سیرتی نیکچوو و هیرش كرنە سەر مالا میر موعادی ئەوین ریکكەفتن لگەل بوختیان كەرن، د ئەجامی قی هیرشیدا كورێ میر موعادی بناقی موحەمەد هاتە كوشتن و میر مورا و برایی وی یی بچوو ل كادینەكی دا خوە قەشارتن لی ب بریارا هندەك كەنكەنەیین سیرتیان جەنی وان هاتە سوتن و و گیانی خوە ژ دەست دان، و ژبەر قی روودانی میر عەلی شیروان و زەلامین خوە باژیری بجه هیلان.

مەلك عادل ل سالا ۷۵۰ / ۱۳۴۹-۱۳۵۰ دەست ب دەریخستنا توركەمەن ل دەقەرا دیاربه كری كەر، ژوان میرین هاریکاریا وی كەرن حاكمی ئەرزەن مەلك مەنصور، سەیفەددین بوختی، بەهائەددین سولەیمانی، حاكمی میافارقین عزمەددین كورێ زەیدو زرقی، حاكمی بدلیسی میر زیائەددین روژەكی، برایی وی حاكمی مووشی میر شەمسەددین، حاكمی ئەخلاتی میر بەهائەددین بن ئەلارز، ناسرەددین بن بالیجوی زرقی بوون.

كوردین بوختی ل سالا ۷۴۷/۱۳۴۶-۱۳۴۷ هیرش كرنە سەر حەسەن كیفی وەلاتی ئەییووبیان. كورێ میر عزمەددینی یی كەنج سەیفەددین لگەل چەند كوردین نەزان و كەنج ل دەرووبەری خوە كومەر و هیرش كرنە سەر وەلاتی ئەییووبیان و زیان كەهانەندە خەلكی و هیرش كرنە سەر كاروانان، بوویە ئەگەر خەلكی نەدشیان گەشتان بگەن لەسەر قی چەندی حوكمداری ئەییووبی مەلك عادل داخوازا هاریکاری ژ میرین دەقەرا دیاربه كری كەر دژی بوختیان پشتی ماویەكی زۆر كیم عەشیرەت هاتە هاریکاری ل قی سالی ل نافەراستا هەیفە جمادی الآخر / جریا ئیكی ۱۳۴۶ ئی مەلك عادل دەست ب لشینا كەر بۆ دورپیچكەرنا جزیری ل ۲۰ جمادی الآخر / ۸ جریا ئیكی ۱۳۴۶ ئی ئەییووبی چوونە د باژیری جزیریدا. دەمی بوختی تووشی شكەستنی بووین چوونە گوپیكا چیاپین دەرووبەر دەمی مەلك عادل بەرهق باژیری چووی ترس لەدەق خەلكی پەیدا بوو و گەلە و گازندە ژ میر سەیفەددینی كرن سەبارەت پیرابوونین وی. مەلك عادل بۆ ماویەكی مایە ل جزیری ل هیشیا عەشیرەتین دیتەر ژلایەكی دیشە میر سەیفەددین بەشیمان بوو و ترسیا ژ خرابكەرن و تالانكەرنا باژیری و داكو زیدەتر لەشكەران ژ دەست نەدەت و ناستی خرابکاری زیدەتر لی نەهیت بریاردا بچیت هەقدیتنی لگەل مەلك عادل ئەنجام بەدەت و بۆ قی مەرەمی چوویە چادرا مەلك عادل، دەمی مەلك عادل ئاگەهدار بووی ژ مەرەما وی ب جوانترین شیوێ پیشوازی لیکر و ب ناشتیا دناقەرا واندا پەیدا بووی دوژمنایەتی نەما و ل جەنی وی دوستایەتی پەیدا بوو و میر سەیفەددین زۆر پێخووش بوو ژ وی گرنگیپیدانا دیتی و پاشان زقری جزیری.

ل سالا ۷۵۲ / ۱۳۵۱-۱۳۵۲ ناكوكیهك دناقەرا مەلك عادل و بوختیاندا پەیدا بوو، ئەگەری قی چەندی ژی هاریکاریا لەشكەری یا میر سەیفەددین بوختی بوو بۆ حاكمی ئەرزەن د شەری دناقەرا مەلك عادل و حاكمی ئەرزەندا، دەستپێكا پەیدا بوونا شەری دناقەرا سوپاین هەردوو لایاندا بوختیان دیت ئەییووبی تووشی شكەستنی دبن لەورا چوونە لای ئەرزەنیان و هیرش كرنە سەر ئاخا ئەییووبیان، بەلی پاشان شەری ل دەقەرا كوشانی هاتیه كرن ئەرزەنی تووشی شكەستنی بوون، دەمی ئەییووبیان ئەق چەندە زانین پەيوەندی لگەل بوختیان برین، هەرچەندە پیش وەخت بابی میر سەیفەددینی، عزمەددینی هوشداری دابووین كۆ قی چەندی نەكەت بەلی میر سەیفەددینی گوهداریا بابی خوە نەكەر و ل دووماهی ژی پەشیمان بوو ژ كاری ئەنجام دای، پشتی قی روودانی مەلك عادل سوپاین خوە كومەر بۆ هیرشەكی بۆ سەر بوختیان ژلایەكی دیشە میر سەیفەددین بوختی لگەل عەشیرەتین كومەكین دژی ئەییووبیان دەست ب بزاقی كەر هەرچەندە حاكمی وەستانی عیما دەددین و كوردین هەكاری هاتبوون بەلی پشتی ماویەكی لیشەبوون، لەورا میر سەیفەددین بەرهق تەنزە چوو و بنگەهی خوە ل نیزیك باژیری دانا، د بەرامبەردا مەلك عادل بەرهقی كرن دژی بوختیان. دەمی میر سەیفەددین ژقی چەندی ئاگەهداری بووی داخواز ژ پیشهاتەكی بنەمالا (بەیتول ئەفسەلی) كەر ناقبزیانی بگەت دناقەرا هەردوو بنەمالا د ئەنجامی ماییتكەرنا قی بنەمالیدا ناشتی دناقەرا هەردوو لایاندا پەیدا بوو.

نه‌خشی جزیرا بوتان دناڤ
میرگه‌هین کوردی دا

ئیکسەر فەرماندا سوپا کوم بیت، هه‌روه‌سا داخو‌زا هاریکاری
ژ میرین میردین و دیاربه‌کری کر. پشتی ماوهیه‌کی میر عیماده‌دین
کوری حوکمداری هه‌کاری مه‌لک نه‌سه‌دی و عزم‌دین بوختی
ب سوپایی خو‌قه ل ده‌شتا (کورماس) ماین پاشان به‌ره‌ق سیرتی
چوون. نه‌ق ده‌نگوباسه گه‌هسته نه‌یوو‌بیان به‌لی هیشتا ج هاریکاری
نه‌گه‌هشتبوو حوکمداری نه‌یوو‌بی لهورا ب ۴۰۰ سوواران‌قه به‌ره‌ق
سیرتی چوو، پشتی وی مه‌لک موحه‌مه‌د کوری حوکمداری میردین
ده‌ستپیک چوو به‌سه‌ن کیفی و پاشان گه‌هسته سیرتی، رو‌زا
پاشتر له‌شکه‌رین میر مه‌لک موحه‌مه‌د کوری حاکمی نه‌رزهن،
زیانه‌دین رو‌زه‌کی، ناسرمدین زرقي، به‌هائه‌دین سوله‌یمانی، شیخ
عزم‌دین زرقي حاکمی میافارقینی، شیخ عه‌لی حاکمی نه‌رکانین،
شه‌مه‌دین رو‌زه‌کی و عزم‌دین کوری که‌مال شاووری، ب کومی
نیزیکی دوازه هزار له‌شکه‌ر ل سیرتی کوم بوون، پاشان مه‌لک
عیماده‌دین هه‌کاری که‌سه‌ک فریکر ده‌ف مه‌لک عادل داکو
ئیک ژمیری عه‌شیرمتی هه‌لبزیریت ژبو په‌یدا کرنا ناشتی دناقبه‌را
واندا، مه‌لک موحه‌مه‌د کوری حوکمداری میردین بقی کاری
رابوو و بقی مه‌رمی چوو به‌سه‌ن ده‌ف مه‌لک عیماده‌دین هه‌کاری و
ناشتی دناقبه‌را واندا هاته‌کرن و مه‌لک عیماده‌دین پشتی په‌یدا بوونا
ناشتی ژ سیرتی چوو و زقری وه‌لاتی خو و میرین دیاربه‌کری
نه‌وین هاتین هاریکاریا مه‌لک عادل زقین وه‌لاتین خو.

ل سالا ۱۳۵۴/۷۵۴-ده‌نگوباسی کونترولکرنا که‌له‌ها
بافیا ژلایی بوختیان‌قه نه‌وا لژیر کونترولا نه‌یوو‌بیان گه‌هسته
مه‌لک عادل، له‌ورا مه‌لک عادل ده‌ست ب به‌ره‌قه‌یا کر بو کومکرنا
سوپایی خو به‌چوون به‌ره‌ق که‌له‌ها بافیا، به‌لی میرین ده‌روه‌ه‌رین وی
پیشنیارکرن قی سه‌فه‌ری پاشیخیت، و گوتنی بوختیان چه‌ک و
پیدقین خواری یین کومکرین وه‌ک به‌ره‌قه‌ی و که‌له‌ها یا به‌یزکرین و
ه‌زماره‌کا زوری یا له‌شکه‌ری ژی برینه‌ وی، بقی ره‌نگی لیقه‌بوو ژ چوونا
که‌له‌ها بافیا، پشتی وه‌رزی به‌اری دووماهیک هاتی مه‌لک عادل ب
مه‌رهما کومکرنا له‌شکه‌ری داخو‌زا هاریکاری ژ میرین دیاربه‌کری کر
دژی بوختیان، هه‌روه‌سا داخو‌زا هاریکاری ژ رو‌زه‌کیان، سوله‌یمانیان، و
عه‌شیره‌تین دیتر یین کورد کر، مه‌لک عادل ده‌گه‌ل عه‌شیره‌تین لکه‌ل
به‌ره‌ق جزیری چوو، ده‌می خه‌لکی جزیری ناگه‌هداربووین ژ لقینین
نه‌یوو‌بیان په‌نا برنه به‌ر گوپیتکین چیاان، ده‌می مه‌لک عادل چووی د
وه‌لاتی بوختیان (بوتان) دا‌ئه‌و میرین لکه‌ل پیشنیاردانی کو جزیری خراب
بکه‌ت و تالان بکه‌ت، لی مه‌لک عادل بقی پیشنیاری رازی نه‌بوو.

مه‌لک عادل بنگه‌می خو ده‌انا جه‌که‌ی نیزیکی باژیری و ه‌زرا
ریکه‌کا جودا کر. هه‌ر دق ده‌میدا ژبه‌ر بارانیت زور رووباری دیجله
رابوو و باژیری جزیری قه‌گرتبوو هه‌رچه‌نده دوو رو‌زان مایه ل هیقیا
قه‌کیشانا دیجله، به‌لی ژبه‌رکو رو‌ژ بو رو‌ژی باران زیده‌دبوون
له‌ورا مه‌لک عادل بی هیقی بوو ژ دورپنجکرنا جزیری نه‌و میرین لکه‌ل
پیشنیارکرن ب بییا بچنه که‌له‌ها بافیا له‌ورا سوپایی خو کومکر
وچوون که‌له‌ها ناقری و که‌له‌ه دورپنج کرن به‌لی پشکه‌ک ژ له‌شکه‌ری
ژ نه‌گه‌ری هاقیتنا به‌ران ژ که‌له‌ی گیانی خو ده‌ست دان، له‌ورا مه‌لک
عادل زیه‌ه‌تر رو‌ژ بوو کو که‌له‌ی بستینیت، و بریاردا دورپنجی دریزتر
بکه‌ت، که‌له‌ها بافیا به‌یزی ده‌اته پاراستن ده‌می میرین عه‌شیره‌تین میر
زیانه‌دین رو‌زه‌کی و جه‌لا له‌دین سوله‌یمانی و چوونه د چادرا مه‌لک
عادل قه و بو دیارکرن کو دورپنجی چ نه‌ج‌اما بده‌ستقه نائین و دی
ده‌مه‌کی دریز بوخه‌گریت و چه‌ک و خو‌ارنا پیدقی نه‌مایه و له‌شکه‌ری
ژی شیان و هیزا قی چه‌ندی نه‌مایه له‌ورا نه‌ق گوتنن وان بوونه نه‌گه‌ر
مه‌لک عادل دورپنجی راکر و زقری وه‌لاتی خو.

ل سالا ۱۳۵۴/۷۵۵ ترس لده‌ق میر عزم‌دین بوختی په‌یدا بوو
سه‌بارت سه‌فه‌را مه‌لک عادل، له‌ورا ژبو پاراستنا وه‌لاتی خو چوو
ده‌ف حوکمداری هه‌کاری مه‌لک نه‌سه‌دی و داخو‌زا هاریکاری ژ
کر، ژبو شه‌ری دژی حوکمداری نه‌یوو‌بی، ده‌می سولتانی نه‌یوو‌بیان
نه‌ق چه‌نده زانی ترسیان کو بوختی سیرتی بده‌ست خو‌قه‌بیین و

ل سالا ۷۶۱ / ۱۳۵۹-۱۳۶۰ ناکوکی دناقبهرا ئه‌یوووبیئین

حه‌سه‌ن کی‌یفی و عه‌شیره‌تا سوله‌یمانیدا په‌یدابوو، سوله‌یمانیان پشته‌فانی ژ عه‌شیره‌تا زرقی یا جیران و مرکرت دژی ئه‌یوووبیان، به‌رامبه‌رقی چهندی مه‌لک عادل کی‌سه‌ک ژ حه‌سه‌ن کی‌یفی هنارته جزیری و داخوازا هاریکاریئ ژ سه‌یفه‌ددین بوختی کر لسه‌رقی چهندی سه‌یفه‌ددین بوختی له‌شکه‌ری خوه کومکر و هاته حه‌سه‌ن کی‌یفی مه‌لک عادل پی‌شوازیه‌کا جوان لی‌کر و ری‌ککه‌فتن دژی سوله‌یمانی و زرقیان، پاشان چوونه که‌لها (جدیده) و ب شه‌ف مانه ل فی‌ری، و روژا پاشتر چوونه (تل به‌نان)، ل فی ده‌میدا به‌هائه‌ددین سوله‌یمانی و به‌هائه‌ددین زرقی زی هاتبوون تل به‌نان، شه‌ره‌کی توند دناقبه‌را سوپایی هه‌ردوو لایاندا په‌یدابوو و هژماره‌کا زور یا مروغان گیانی خوه ژده‌ست دان، ل دووماهیا شه‌ری سوپایی حه‌سه‌ن کی‌یفی تووشی شکه‌ستنی بوو چونکی ده‌می شه‌ریدا گروپه‌ک پیش‌ره‌مو ژ له‌شکه‌ری بوختیان چوونه لایی سوله‌یمانیان، له‌ورا ژ ته‌که‌ری ژده‌ست دانا هی‌زی له‌شکه‌ری حه‌سه‌ن کی‌یفی تووشی شکه‌ستنی بوون، مه‌لک عادل ئیکسه‌ر به‌ره‌ف که‌لها (ئه‌رغانز) چوو و سه‌روکی له‌شکه‌ری موحه‌مه‌د ل که‌ل تیمه‌کا له‌شکه‌ران هنارت که‌لها (باسکه‌ند) چونکی ترس لده‌ف په‌یدابوو ژبه‌رقی که‌له‌ی پاشان، ئه‌ویخوه زی لکه‌ل سه‌یفه‌ددین بوختی زقری حه‌سه‌ن کی‌یفی و وه‌ک سوپاسی که‌لها باسکه‌ند دایی ژبه‌ر کو ل حه‌سه‌ن کی‌یفی ده‌شه‌ریدا لکه‌ل بوو.

پاشان ل سالا ۷۶۲ / ۱۳۶۰-۱۳۶۱ میر حه‌سه‌ن ئه‌سه‌ره‌ری چوو په‌که‌لها باسکه‌ند و فه‌رمان دا که‌له‌ی راده‌ستی زه‌لامین سه‌یفه‌ددین بوختی بکه‌ن، سه‌یفه‌ددین بوختی ل حه‌سه‌ن کی‌یفی بوو زه‌لامین خوه هنارتن داکو که‌له‌ی و مرگرن و پشتی هی‌نگی ئه‌و زی به‌ره‌ف جزیری چوو.

به‌لی ل سالا ۷۶۴ / ۱۳۶۲-۱۳۶۳ حاکمی ئه‌رزهن مه‌لک صالح

ده‌ستپیکئ ده‌ستووری ژ مه‌لک عادل و مرکرت و پاشان که‌سه‌ک هنارت ده‌ف سه‌یفه‌ددین بوختی و بو دیارکر کو دقیت که‌لها باسکه‌ند بکریت. ده‌می مه‌لک عادل رازیبوونا خوه دیارگری هه‌ردوو لایان ده‌ست ب دانوستاندنان کرن و ل دووماهیئ به‌ایی که‌له‌ی هاته ده‌ست‌نیشانکر، له‌شکه‌ریئ سه‌یفه‌ددین بوختی چوونه ئه‌رزهن داکو پارین هاتینه ده‌ست‌نیشانکر و مرگرن له‌شکه‌ری بوختی ل به‌رامبه‌ر پاره و مال و جل و به‌رک و هه‌سپان که‌لها باسکه‌ند راده‌ستی حاکمی ئه‌رزهن کرن.

سهرده‌مئ سه‌یفه‌ددین عیسانی :

پشتی ماوه‌یه‌کی لسه‌رقی روودانی حاکمی جزیری عزم‌ددین ئه‌حمه‌د بوختی ل مه‌ها صه‌فه‌ر ۷۶۴ / چریبا دووین-کانوونا ئیکئ ۱۳۶۲ چوو په‌ به‌ر دلوقانیا خودی و کوری وی سه‌یفه‌ددین عیسا بوختی جه‌ی وی کرت. ل ده‌ستپیکا سالا ۷۷۳ / ۱۳۷۱ کی‌شه دناقبه‌را عه‌شیره‌تا سوله‌یمانی و عه‌شیره‌تا زرقیدا په‌یدابوو، و ئه‌ف چهنده بوو ته‌که‌ری په‌یدابوونا شه‌ری نابقه‌را هه‌ردوو لایاندا و هژماره‌کا زور یا مروغان ژيانا خوه ژده‌ست دان و شه‌ر بو ماوه‌یه‌کی دریز قه‌کی‌شا، لسه‌رقی چهندی حاکمی جزیری سه‌یفه‌ددین بوختی ژبو بدووماهی‌ک ئینانا فی تراژیدیئ ده‌ست ب بزاقان کر و چوو په‌ حه‌سه‌ن کی‌یف لده‌ف مه‌لک عادل و داخوازا هاریکاریئ کر ژبو بدووماهی‌ک ئینانا شه‌ری نابقه‌را هه‌ردوو عه‌شیره‌تاندا، له‌ورا مه‌لک عادل هنده‌ک له‌شکه‌ری خوه ژبو هاریکاریئ دانی، سه‌یفه‌ددین بوختی ئیکسه‌ر بزاقین خوه ده‌ستپیکر بو په‌یداکرنا ئاشتی و دئه‌نجامدا ل ل جمادی الاخر ۷۷۴ / چریبا دووین - کانوونا ئیکئ ۱۳۷۲ ئاشتی دناقبه‌را هه‌ردوو لایاندا په‌یدابوو.

ل سالا ۷۸۳ / ۱۳۸۱ ناکوکی دناقبه‌را حاکمی حه‌سه‌ن کی‌یف

مه‌لک عادل و کوردین سوله‌یمانیدا په‌یدابوو، حاکمی کوردین سوله‌یمانیئ عه‌رزمدین بوو و خودان هژماره‌کا زور یا له‌شکه‌ری بوو، مه‌لک عادل داخوازا هاریکارا ژ میرین دیاربه‌کر کر، ئیک ژوان میرین هاریکاریا وی کری سه‌یفه‌ددین بوختی بوو به‌لی بابی عه‌رزمدینی بناقی به‌هائه‌ددین و حاکمی ئه‌رزهن شیان کی‌شه‌یا دناقبه‌را واندا چاره‌سه‌ر بکه‌ن.

سهرده‌مئ عه‌زدین ئه‌حمه‌دی :

ل ره‌جه‌با ۷۸۵ / ته‌باخ-ئه‌یلول ۱۳۸۳ حاکمی جزیری سه‌یفه‌ددین بوختی چوو به‌ر دلوقانیا خودی، پشتی وی برایی وی بناقی عزم‌ددین ئه‌حمه‌د پاشا جه‌ی وی کرت. کوری سه‌یفه‌ددینی عه‌بدوولای بوویه ری‌شه‌به‌ری باژی‌ری ته‌نزه و کوری وی یی دیتر ئه‌بوپه‌کر بوویه ری‌شه‌به‌ری باژی‌ری فنک، ژلایه‌کی دیشه ل هه‌مان سالدا شه‌ر دناقبه‌را ئه‌یوووبیئ حه‌سه‌ن کی‌یف و عه‌شیره‌تا زرقیدا په‌یدابوو حاکمی وی یئ بوختی عزم‌ددین ئه‌حمه‌دی تپه‌کا له‌شکه‌ری ژ بوختیان بو هاریکاریا ئه‌یوووبیان هنارت.

گوری مهم و زین
ل باژیری جزیری

ژی بهردموام بوون ههتا سپیدی گههشتینه باژیری، پاریزفانین باژیری
نشستیوون و بی ئاگه بوون ژ ههرتشتهکی، لهشکهری تهیمووری
چوونه د باژیریدا و که لهه دهستهسهکرک و هیرش کرنه سه
هه می لایان و مالی خه لکی تالانکرن و وهک دستکفت راکرن، دناڤ
شان هه می رووداناندا حاکمی جزیری مه لک عزمه دین وهک ئیخسیر
که هته دهستی لهشکهره کی تهیمووریدا، ده می نیاسین ب شیویه کی
توند نه شهکه نجه دان و پاشان نازادکرن، ههرومسا لهشکهری تهیمووری
که نیسا یه عقووبی ژی ئەوا ل جزیری تالانکرن، پشتی تهیمووری جزیری
دهسته ئینای ل ریکه هتی ۱۶ جمادی الاول ۷۹۶ / ۱۹ ئادارا ۱۳۹۴ ژ جزیری
چوو و هه رتشته کی دهسته سه کرکی هنارت مووسل و پشتی ماویه کی
ل جمادی الاخر ۷۹۶ / نیسانا ۱۳۹۴ به رهق میردینی چوو.

ل سا ۸۱۷ / ۱۴۱۴-۱۴۱۵ مه زاری شیخ نادی بن موسافر هه کاری
ئهو ی ل چیا یی هه کاری هاته سوتن. شیخ نادی هه قالینی لگه ل چه ندین
مه زنین ته سه وهی کر بوو و پاشان ل هه کاری ئەوا سه ر ب مووسل فه
ئاکنجی بوو، کوردان بو وی ته کیه چیکرن، کوردین ل قیری ژی زور
بیروباومیا خوه پی ئینان و پی شه گری دای بوون، وهک که سه کی مه زن
و نهق بیروباومره زور زیده بوو، شیخ نادی ل ۱۱۶۰ / ۵۵۵ چوو بهر دلوقانیا
خودی و ل ته کیه وی بخوه هاته بنتاخکرن و هه زمارمکا زور که سین
گری دای ب وی فه بناقی (عه دهوی) زور کرنکی ب مه زاری شیخ نادی دان
هه تا وی راده ی مه زاری وی کر نه قیبله یا نژیژا خوه، و هه سا هه زمارتن
ل روژا ناخرتی دی په نایی به نه بهر شیخی، هه تا که هه شته وی چه ندی
ناقوده نگی شیخی ل هه می جهان به لاه بوو و بوویه ژ کرنگرترین جهی
سه مردان لی دهیته کرن، دوو که فتی یی وی مانه ل ته کیه وی و ریبازا
شیخ نادی کر نه درووشم و ل دویش چوون. ئەو ریزگرتن ل ده می
شیخ نادی ل ژیا نیدا پشتی مری ژی خه لک بهردموام بوون.

ل سالا ۷۸۷ / ۱۳۸۵-۱۳۸۶ ئاریشه دناقهه را تهییووبی و بوختیاندا
پهیدا بوو مه لک عادل هیرش کره سه ر لهشکهری بوختی ئەوین ب
سه روکاتیا عه بدولا بوختی، حاکمی میافارقینی، غه رزه دین
سوله یمانی و حاکمی ئه رزه ن هاتبوون هاریکاریا تهییووبیان، به لی
نهق سوپایی هه قیشک نه شیان سه رکه هتنی سه ر بوختیان بینن
عه بدولا بوختی هه می ریک گرتن و هیرش کر نه سه ر کاروانان،
لهورا مه لک عادل هیرش کره سه ر بوختیان، ده می بوختی دقان
هیرشاندا تووشی شه که ستنی بووین عه بدولا بوختی چوو به که لها
ته نزه و بو ماویه کی مایه ل ویری، مه لک عادل ژ ب هاریکاریا
میری تورکه من قه ره موحه مه د که له یه ک بهرام بهر که لها ته نزه
یا عه بدولا بوختی دروستکر و پاشان که لها (تل فافان) ئەوا دهیته
گوتن دزقریت سه رده می حه زره تی سوله یمان خراب کر.

ل سالا ۷۹۶ / ۱۳۹۳-۱۳۹۴ تهیموور لهنگ هاته میزو پوتامیا
و ل مووسل ئاکنجی بوو، حاکمی جزیری عزمه دین ئەحمه د برای
خوه مه جده دین لگه ل دیاریان هنارت ژبو پیشوا زیکرنا وی، تهیمووری ب
که یفخوه شیقه پیشوازی لیکر و پاشان تهیموور به رهق میردینی چوو و
ل جهه کی نیزیکی باژیری بناقی (جه ملیک) راوه ستا، ل قی ده میدا
حاکمی جزیری مه لک عزمه دین هاته دهف و ملکه چیا خوه بو تهیمووری
دیارکر و که له ک دیاری پیشکش کرن. پشتی ماویه کی مای ل
قیری تهیموور چوو چیا به کی ل نیزیکی میردینی و ل ویری ما. ده می
تهیموور ل قیری شه ر دناقهه را لهشکهری تهیمووری و لهشکهری حاکمی
میردینی مه لک عیسا ی دا پهیدا بوو، هه رچه نده تهیمووری حوکه مداری
میردینی ب هه لیخستا شه ری تاوانبار کر به لی ژ بهر کی مبوونا پیدقین
خوارنی بو لهشکهر و دهواران هه زرا هیرشا بو سه ر میردینی به ه هیلا،
ل ۸ ره بیعولئاخر ۷۹۶ / ۱۰ شوباتا ۱۳۹۴ ژ میردینی به رهق مووسل چوو،
ههرومسا دیاری یی هاتینه پیشکش کرن زلایی حاکمی جزیری دگه ل
که سه کی بناقی شیخ و که سه کی ژ عه شیرمه تا بوختی هنارت باژیری
سولتانیه، ل ریکا چوونا باژیری سولتانیه ده می شیخ لگه ل وان دیاریان
که هه شتی جزیری حاکمی جزیری عزمه دینی سه ریچی ل ریکه هتن
دناقهه را وی و تهیمووریدا کر و ئەو مال دگه ل شیخی دهسته سه کر،
هه رچه نده تهیمووری که سه ک هنارت دا کو شیخی فریکه ت ژ
لی مه لک عزمه دین رازی نه بوو، باومیا مه لک عزمه دینی ب هیز و
ساخله میا که لها جزیری و رووباری دیجله دهات کو دهووبه ری باژیری
گرتبوو نهق رهفتارین حاکمی جزیری بوونه ئەگه تهیمووری فه رمان
دا سوپایی خوه ل ۱۳ جمادی الاول ۷۹۶ / ۱۶ ئادارا ۱۳۹۴ به رهق جزیری
بجن، پشتی سوپایی تهیمووری رووباری دیجله ده ربا زکری ل وی شهقی

پشتی ماوهیه کئی دریز بیروباومرین دووکهفتین وی سهبارمت شیخ ئادی زیده بوو، هزردهکرن شیخ ئادی رزقی ددهته وان، و دکوتن ئه ورزقی ژدهف شیخی نه هیته نهم و مرناگرن. ب دیتنا وان شیخ ئادی لگهل خودی روینشتبوو و پیماز و نان خوار بوو، دست ژ کرنا نشیژین شهف و رژی یین فرز هیلان، چونکی ب دیتنا وان شیخ ئادی ژ بیش وانقه ئه و نشیژ کر بوون، شیخ ئادی خزمه تکارهک بناقی (حه سمن ئه لبه و اب) هه بوو، دهیته گوتن دهمی مرنا شیخ ئادی نیزیگ بووی گوته وی خزمه تکاری پشتا خوه ب پشتامن فه که، دهمی ئهف چهنده کری شیخ ئادی گوتی نه سه بی من گه هشته ته، له ورا دهمی شیخ مری ژ بهرکو چ بچووک نه بوون له ورا دووکهفتین وی بچووکین حه سمن ئه لبه و ابی وهک بچووکین شیخی دانان و زور کرنکی پی دان و هزردهکرن بشی رهنکی نیزیکی خودی دبن، زانایی قههی یی ئیرانی بناقی (جه لاله ددین موحه مه د بن عزمه ددین بووسف ئه حه لوائی) دژی فان بیروباومرنا راوستا و خوینا وان حه لال کر، بهرام بهر قی چه ندی حاکمی جزیری میر عزمه ددین بوختی و حاکمی شهرانشی (میر ته وه کول) بهر سف دان، و ههروه سا چه ندین له شکه ر ژ کوردین سندی کومکرن.

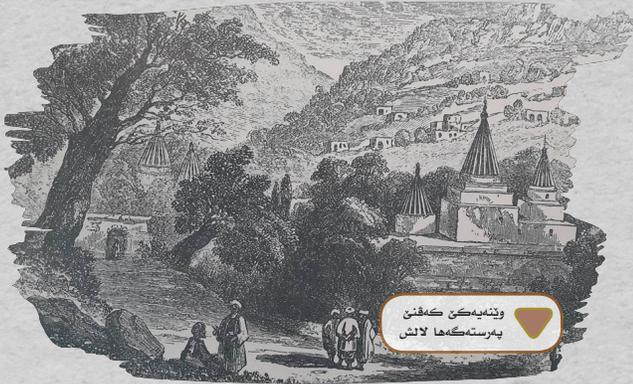
ههروه سا حاکمی حه سه نکیفی مه لک عادل و میر شه مسه ددین موحه مه د جه رزه قیلی ژی د هاریکاری له شکه ریدا بشکدار بوون، ئهف له شکه ری هاتیه کومکرن چوونه چیا یین هه کاری، و ل قی دهمیدا هزمه رکا زور یا دووکهفتین شیخ ئادی ئه وین بناقی (کوردین صوحبه تی) ژی دهاتنه نیاسین کوشتن و بشکه ک ژی ئیخسیرکرن و چوونه گوندی شه رالیک [لاله ش] کو مه زاری شیخ ئادی لی بوو، قوبیه یا لسه ر مه زاری خراب کرن، پاشان مه زاری شیخی فه کرن و هه ستین وی ئینانه دهر و لبه ر چاقین صوحبه تیان ئه وین هاتینه ئیخسیرکرن هه ستین وی سوتن، و دهمی د سوتن دکوتن وان «سه حکه نی ئه م چه و هه ستین وی لقی چه ندی» و پشتی تالانکره کا زور زفرینه فه، به لی کوردین صوحبه تی پشتی قی روودانی دووباره قوبیه یا شیخی دروستکرن و لسه ر نه ریت و بیروباومرین به ری بهر ده موام بوون و بوونه دوژمنی هه رکه سی فه قیه بایه و دهمی ده لیفه چیدبوو د کوشتن.

ل ریکه فتی ربیع الاخر ۸۲۴ / نیسانا ۱۴۲۱ شهر دناقه رها حوکمداری ئاق قوینلو قه ره یولوک عوسمان و حوکمداری قه ره قوینلو ئه سه کهنده ر میرزا دا پهیدا بوو، ئه سه کهنده ر میرزا تووشی شکه ستی بوو له ورا داخووا هاریکاری ژ میرین دوروبه ران کر، بشی مه ره می داخووا هاریکاری ژ حاکمی جزیری یی وی سه رده می میر مه جده ددینی کر، له ورا میر مه جده ددینی ب ۳۰۰۰ له شکه رانقه چوویه هاریکاری ئه سه کهنده ر میرزای.

سه رده می زهینه دین عه بدولا کورئ عه بدولای :

عه بدولا کورئ عه بدولا یی بهر نیاس ب عه بدال بهک ل سالا

۸۳۳ / ۱۴۲۹-۱۴۳۰ جزیری و دوروبه ر بده ستفه ئینا و بوویه ریشه به ری میرکه ها بوختی، زانایی ناقداری کورد ل چه رخی هه قدی ئه حمه دی خانی زهینه ددین عه بدولا کورئ عه بدولای وهک میره کئی خودان شیان زلایی ریشه به ری شه دده ته دیارکرن. دیارده کت کو چه ندین ملله تان ملکه چیا وی کریه، میری کورد، فه رمان ددانه عه جه م و عه ره بان و ل هه می ده فه ران ب میری بوختی ناقدار بوو بو ل سالا ۸۵۴ / ۱۴۵۰ چیروکا ئه قینا دناقه رها زین خووشکا زهینه ددین و مه م کورئ کاتبی دیوانی دا ب تراجیدی ب دووماهیگ هات، ده ستپیکئی مه م ل زیندانی مر و پاشان زینی خوه کوشت، ئهف هه رودو ئه قینداره ل مه دره سا عه بدالییه ئه و پش وخت زلایی عه بدال به کی ل سالا ۸۴۰ / ۱۴۳۷ ئه هاتیه ئافاکرن لدهف ئیک هاتن فه شارتن، زانایی ناقداری کورد ئه حمه دی خانی ل سالا ۱۱۰۵ / ۱۶۹۳-۱۶۹۴ چیروکا فان ئه قیندارا یا خه مبار د به ره مه می خوه یی بناقی مه م و زین دا نقیسی.

حوکمداری رۆژهکی شهرفهددین ههڤزینهک بناقی (خاتوون شاهم) کچا ئیک ژ حوکمدارین ئەییووییین ههسه نکیفی ههبوو و کورهک بناقی شه مسهددین ژ فی ژنکی ههبوو، به لی شهرفهددینی ژيانا ههڤزینی لگه ل فی ژنکی بدوو ماهیک ئینا (نانکو بهردا)، پاشان ئەفی ژنکی ژيانا ههڤزینی لگه ل زهلامه کی بناقی سهیدی ئەحمده ناسرهددین پیکئینا، و پشتی ماومیه کی کیم میر شهرفهددین چوو بهر دلوقانیا خودی، ژ بهرکو کوری وی شه مسهددین هیشتا بچووک بوو لهورا خاتوون شاهم لگه ل ههڤزینی خوه بی نوی سهیدی ئەحمده ریڤه بهریا بدلیسی کرنه دهستی خوهدا، ئەڤه بوویه ئەگه ر پيشهاتین عهشیرهتا رۆژهکی زۆر توره بوون بو فی رموشی و جودا ژ ریڤه بهریا مەرکزی کار دکرن. پشتی ماومیه کی بشی رهنگی بهردهوام بوو، شه مسهددین لگه ل جهند کسهکان ژ عهشیرهتا (بایکی) پلانین ژناقبر ناسهیدی ئەحمده کی کرن، دهمی سهیدی ئەحمده بشی جهندی ناگه هداربووی ژ بدلیسی رهفی و پهنا بره بهر سهروکی عهشیرهتا بوختی میر عهبدال بهگی.

لسهر فی جهندی میر شه مسهددینی دهستپیک دایکا خوه خاتوون شاهم کوشت و پاشان ب سوپایی خوهڤه قهستا وهلاتی بوختیان کر، دهمی میر عهبدالی ئەڤه دهنگوباسه زانی وی ژی ژلایی خوهڤه سوپا دژی رۆژهکیا بهرهڤه کر، دهمی ههردوولا کهفتینه بهرامبهر ئیک میر شه مسهددینی کهسهک فریکر دهف میر عهبدالی و داخوازا ژفراندنا سهیدی ئەحمده کی کر به لی میر عهبدالی ئەڤه داخوازیه ب مهرج رهد کر، مهرجی میر عهبدالی زی رادهستکرنا میر هسهن شیرموی ئەوی ئیک ژ میری بوختی کوشتی و پهنا بری بهر رۆژهکیان بوو، پشتی جهند هاتن و چوونان دناقبره ههردوو لایاندا لدوو ماهیین کههشتنه ریکهفتنی لدویڤ ریکهفتنی جهند میرین رۆژهکیان بهرامبهر میر هسهن وهک رههینه دی هینه هنارتن دهف میر عهبدالی، د بهرامبهر دا سهیدی ئەحمده دی هینه رادهستکرن بو رۆژهکیان، پاشان دی میر هسهن شیرموی رادهستی میر عهبدالی کهن، د بهرامبهردا دی میرین رۆژهکی هینه ئازادکرن.

لدویڤ ریکهفتنی، حاکنی رۆژهکی میر شه مسهددین دهسته کهکا بهیز و مهلهقان ژ رۆژهکیان هنارته دهف میر عهبدالی، میر شه مسهددینی نهتا رادهست نهکرنا میر هسهن بو بوختیان بو فی تیمی دیارکر و دناقبره خوهدا ریکهفتن کو ههردومه کی شهری دهستپیکر ههسپ و جهکین خوه بهیلن و خوه بهاڤیزنه رووباری و رووباری دهریازیکه. پاشان ئەڤه دهسته که کههشتنه دهف میر عهبدالی، ئیکسهلر میر عهبدالی سهیدی ئەحمده رادهستی میر شه مسهددینی کر دهمی سهیدی ئەحمده کههشتیه دهف میر شه مسهددینی ئیکسهلر

سهری وی ژیشه کر، دهمی میر عهبدالی ئەڤه دهنگوباسه زانی دهست ب لشین کر، ژلایهکی دیشه ئەو دهستهکا رۆژهکیان وهک رههینه چووین دهف میر عهبدالی، وهک میر شه مسهددینی بو وان دایه دیارکرن رهڤیوون و کههشتیوون رۆژهکیان، دهمی بووی سپیده میری رۆژهکی میر شه مسهددینی بشی رهنگی کاری کره میری بوختی میر عهبدالی: «ئهی میر عهبدال! من ئەو خزمهتکاری خیانهت من کری کوشت.

بشی رهنگی کیشه نهما و ج کیشه دناقبره من و تهدا نینن کو ببیته ئەگه ری دوزمنایه تی، به لی ئەگه سهرماری فی جهندی تو دگه ل کرنا شهری ئەڤه مهیدان دهرکهڤه»، دهمی میر عهبدالی گوه لشی جهندی بوو ل ههسپی خوه سوواریوو و کوت: «ئهی میر شه مسهددین! گومان تیدا نینه کو ههردوولا کهفتندا باب و باپیرین ته یین رۆژهکی بهیوهندی باش لگه ل باب و باپیرین من یین بوختی ههبوون و ئەڤه بهیوهندی بهردهوام بوون، پیدڤیه ئەم دوور بین ژ تیکدانا فی نه ریتی جوان و پیدڤیه ئەم ژ وی ههلوستی دوور بین یا کو خودایی مهزن حهرام کری و مروڤ رازی نهین، ئەگه سهیدی ئەحمده سنوری خوه دهریازکریت و رهفتارهکا خراب کریت سزایی خوه وهرگرت، نوکه یا پیدڤی ئەوه ئەوا ل هیڤی بهیته کرن و ریگه ل شهری بهیته گرتن و ب وان کاران رابین یین فیانی دناقبره ههردوو لایاندا زیده بییت و فی ناکوکی بدوو ماهیک بینن». دهمی میر شه مسهددینی ئەڤه ههلوستی نه رینی یی میر عهبدالی دیتی ناشتی لگه ل نهنجامدا و زڤری وهلاتی خوه.

مهزارگهها لالش

ل ساللا ۱۴۳۷/۸۴۰ شھر دناقبھرا ھمزہ ئاق قوینلو و ئەسفەھان بەگن قەرە قوینلو دا پھیدا بوو دقئ شھریدا ژبھر کو خەلکن جزیری ئەوین گریدای ب قەرەقوینلویانقە تورە بیوون ژ ستەما ئەسفەھانی لەورا میر عەبدال لکەل سوپاین ئاق قوینلویان پشکدار بوو.

ل ساللا ۱۴۴۰/۸۴۴ ئەسفەھان ھاتە وەلاتی بوختیان و گوندی (نەھرەقان) تالانکر.

ل ساللا ۱۴۵۱/۸۵۵ لەشکەرئ ئاق قوینلویان ھاتنە جزیری و باژیر تالانکر و پراپا کوردین بوختی کوشتن. سوپاین ئاق قوینلو لژیر سەرپەرشتیا ئوزون ھەسەنی ل ساللا ۱۴۵۲/۸۵۶ ھیرش کرنە سەر سیرتی کو گریدای بوو ب میر عەبدال بەگ دقئ ھیرشیدا لەشکەرئ ئاق قوینلویان باژیری سیرتی و جھین دەوربەر تالانکر.

ل ساللا ۱۴۵۶/۸۶۰ ی نەخوھشیەک مەزن ل جزیری بەلاق بوو و ھژمارەکا زوری موسلمان و مەسیحان مرن، ھەر دقئ سالیدا حاکمئ باژیری میر عەبدال بەگ ژ مر، عەبدال بەگ ژوان کەسان بوو ی کو دژی ئاق قوینلویان زیان داین، ژبھر ھندی دوزمنایەتیا دناقبھرا وانا ھەتا مرئی بەردەموام بوو، ل سەر قئ چەندی حاکمئ ھەسەنکیفی ئەییووبی مەلک خەلەف ھاتە جزیری و باژیر تالانکر و خەلک ئیخسیر کرن و باژیر سوت و خراب کر، دەمی ژفرینی ۸ بەرین رمش ژ گوندەکی سەر ب جزیری قە بناقی ئاشیمتا ئان نارمیشات برە ھەسەنکیفی.

ل ساللا ۱۴۵۷/۸۶۱ میر ئەحمەد بوختی شەر دژی حاکمئ بوختی میر ئیبراھیم کوری عەبدولای راگەھاند ل دووماھیا شەری جزیرە ژ میر ئیبراھیمی ستاند و ئەو ژ باژیری دەرپخت، ل سەر قئ روودانی میر ئیبراھیم چووہ کەلھا فنک، بەئ ل ساللا ۱۴۵۹/۸۶۳ میر ئەحمەدە بوختی میر ئیبراھیم ژ کەلھا فنک ژ دەرپخت و میر ئەحمەد بوویە حاکمئ کەلھا فنک ژ، ژلایەکی دیشە دەمی حاکمئ ھەسەنکیفی مەلک خەلەفی لاواریا بوختیان دیتی ھاتە سیرتی ژدەست بوختیان ئینایە دەر، ھەمان سالدا ئاق قوینلو ھەتا بەر دەرگەھئ جزیری ھاتن بەئ خەلکئ جزیری دژی وان راوہستان و د شەری دناقبھرا ھەردوولایاندا ئاق قوینلو توووشی شکەستنی بوون و ب سەدان لەشکەر ژدەست دان.

حوکمداری ئاق قوینلو ئوزون ھەسەن ل ساللا ۱۴۶۸/۸۷۳- ۱۴۶۹ ھاتە جزیری ژبو گرتنا باژیری بوختیان، بەئ بوختیان دووبارە بەرخومەدان کرن و ل سەر ئاق قوینلویان سەرکەفتن، و ئاق قوینلو نەچاربوون خوہ قەکیشان. ل ساللا ۱۴۶۹/۸۷۴ قئ جاری سوپایەکی ب ۵۰۰۰ سووارانقە ھاتن ل جھەکی نیزیکی جزیری بەرامبەر قئ چەندی بوختیان دژی وان سوپایەکی مەزن رەوانەکرن، شەرەک دناقبھرا ھەردوولایاندا روودا و بوختی توووشی شکەستەکا سەخت بوون پشکەک بتنی ژ لەشکەرئ بوختیان رزگاربوون یین دی ھەمی ھاتن کوشتن یین ماین ژی دەمی دەربازبووین ژ روواری دجلە خەندقین، ئاق قوینلو ب نەمانا کەسەکی کو بەرخومەدانی بکەت ھاتنە جزیری دا و پاشان کەلھا شاھ/ شازھە دەربازکرن، و لشی دەمیدا حاکمئ جزیری میر بەدر بەک پەنا برە بەر کەلھا (کارسئ) بەئ ئاق قوینلویان ئەق کەلھە ژی دورپیچ کرن ژبەر کو نەشیان دژی ئاق قوینلویان براوہستن لەورا نەچاربوون کەلھە رادەستکرن.

چالاکیین زانستی لسەر دەمت میرگەھا بوختی :

چالاکیین زانستی لسەردەمی میرگەھا بوختیان لەزاتیەکا بەرچاڤ بخوہقەدیت، مەدرەسین سەیفییە، مەجدییە و عەبدالییە لشی دەمیدا ل جزیری ژ کەرنکترین دەزگەھین خواندنی بوون، ل فان مەدرەسان زاناین بناقودەنگ یین وی دەمی وانە دکوتن، ئەم دشین پشکەک ژ وان زانایان بشی رەنگی دیاریکەین.

عزەددین یوسف کوری ھەسەن کوری مەحموود تەبریژی شافعی ھەلوائی ل ساللا ۱۳۲۹/۷۳۰-۱۳۳۰ ل تەبریژی ژ دایک بوویە، خواندنا دەستیکی لشی باژیری وەرگریە ل قیری ب تەدریسا فقہئ مژویل بوو، ھندەک بەرھەم نقیسن، پاشان چووہ میردینی و لویری ئەنجومەنین زانستی پیکنیان، و زاناین مەزن یین وەک سورەجیا مەلاتی دقان ئەنجومەناندا پشکداربوون، پاشان کوری تەیمووری میرزا شاھرۆخ ی داخواز کرە تەبریژی پشتی ماومیەکی مایە ل تەبریژی، قیری بچە ھیلا و ھاتە جزیری و ل قیری ئاکنجی بوو. و ل ساللا ۱۳۹۹/۸۰۲-۱۴۰۰ دمریت.

ل ساللا ۷۸۵ / ۱۳۸۳ ٲٲبو فهيز موحه مهه كورئ عه لئ
 ٲه لحه له بئ شاعري ل ديمه شقئ ٲدايك بوويه، ل ساللا ۸۲۶ / ۱۴۲۲-۱۴۲۳
 چوو به هه جئ، پاشان ٲ ساللا ۸۲۸ / ۱۴۲۴-۱۴۲۵ هه تا ساللا ۸۴۰ / ۱۴۳۶-
 ۱۴۳۷ كه شتئ زانستئ ٲه نجام دان، د چارچوو قئ ٲان كه شتاند،
 كه شت بو باٲيرئ ٲه ربيل، مووسل، جزيرئ، هه سه نكيف، ٲامبدي
 و روهابئ ٲه نجامدا، بو ماومه كه ل مايه ل باٲيرئ بورسا. پاشان
 چوو به باٲيرئ نامبدي و ناكري ل وه لائئ كوردان و مايه ل قيروي
 بشتئ ماومه كه كئيم ٲ ساللا ۸۵۷ / ۱۴۵۳ ئ دمريت.

سهرده مهٲ به دره دين كورئ شهر فه دينئ و حوكمرانيا عوسمانيان :

ل ساللا ۹۲۱ / ۱۵۱۵ سولتان ياوز سه ليم ي ئيدريس بدليسي
 ٲه تبريزئ هنارت داكو وه لائا حاكمئ كوردان و مرگريت، ئيدريس
 بدليسي ٲه نورميه و سنه هه تا نامهد و مه لائيا چوو هه مه باٲيرئ
 كوردان و وه لائا مير كه هئ برادوست، ٲامبدي، سوران، بوختان، نه مران،
 روزه كان، ٲه يويوي و يئ ديتر و مرگريت. ده مه هائئ جزيرئ وه لائا مير
 به در به كي ٲه مرگريت و هه مه عه شيرمه تا وي دقئ بيا قيدا پابه ند
 بوون، پاشان به در به كي ٲه پارمئ بناقئ خوه دمردئنا بناقئ سولتان
 سه ليمي دمردئنا و خوتبه ٲه بناقئ خوه كوه وري بناقئ

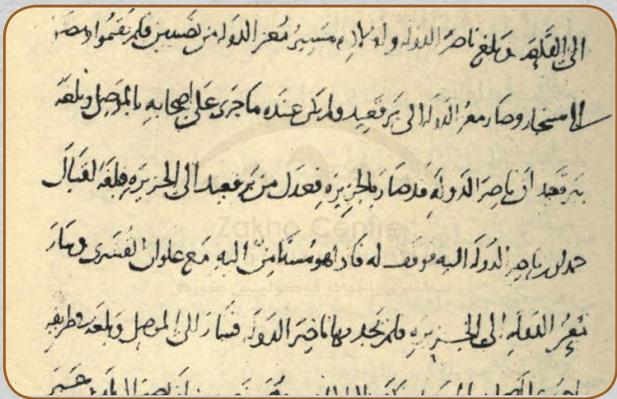
سولتان سه ليمي هات خواندن. به در به ك كه سه كه بوو چا قديريا
 هه ٲاران دكر و خودان سه رده مريه كا باش بوو لكه ل زانايان، ب
 شهر كه دٲه سه فه ويئ ل مووسل رابوو و شكاندن، ٲلايه كه ديشه
 مير به در به كي حاكمئ كه ركووكئ سه يدي ٲه حمهد به ك ئينا
 كه ل خوه و له شكه ريئ سه فه وي ل نيزيك جزيرئ شكاندن.

سهرده مهٲ به دره دين يووسف كورئ يووسف خيلائي وه ستانئ :

بشتئ ساللا ۷۹۵ / ۱۳۹۲-۱۳۹۳ ل ومستان (كه واش) ٲدايك بوويه
 ل قيروي به رتوو كئ قورٲانا بيروز، الحاوي، اته ويل، الكافيه يا ابن الحاجب
 و تخليص المفتان ٲه ركرن. ده مه ل وه ستان زانستئ فقه، هه ديس،
 نه حو، سه رف، مه عانئ و به يان ٲه ماموستائئ وي شيخ ٲه حمهد كه يلانئ
 و مرگرتبوون، پاشان چوو به تبريزئ و لقيروي جه ندين به رتوو كئ

زانستئ جودا لده ٲ شهر يف وه لئ كورئ شهر فه دين حوسه يني
 ٲه رده بيلئ خواندن. پاشان چوو به جزيرئ و ماموستايه تي ل مه دره سيئ
 مه جدييه ٲهوا ٲلايئ مه جده دين بوختئ فه هائيه ٲا فاكرن و
 مه دره سا سه يفيه ٲهوا ٲلايئ سه يفه دين بوختئ فه هائيه ٲا فاكرن
 و دناق كه لها جزيريدا كريه، زانايئ ل جزيرئ مفايه كه زور ٲوي
 و مرگرتن د هه مان ده مدا ببوو قازيئ جزيرئ ٲه، و ل ساللا ۸۴۳ / ۱۴۳۹-
 ۱۴۴۰ چوو به قاهره، پاشان چوو به هه جئ و زقري جزيرئ، ل ريكه فتي
 ۸۵۱ / ۱۴۴۷-۱۴۴۸ چوو به ديمه شقئ و ل ويروي ٲا كنجئ بوون بشتئ ساللا
 ۸۵۷ / ۱۴۵۳ ئ دووباره دجيت هه جئ، ل ساللا ۸۵۸ / ۱۴۵۴ دمريت.

زهينه دين عه بدولر همان كورئ محمه د قه زوينئ جزيرئ
 شافعي يئ به رنياس ب ئينو لحه لال ل ساللا ۷۷۳ / ۱۳۷۱-۱۳۷۲ ئ ل
 به غدا ٲدايك بوويه، لقيروي دمردئ فقهئ ٲه خالئ خوه نيزا مه دين
 مه حمود سوده يدي و مرگرتن، پاشان دجيت جزيرئ و دبته ماموستا،
 ئينو لحه لال شارمزا يه كا باش د بياقئ زانستئ فقه، قرائه ت و ته فسيري
 هه بوو، پاشان دجيت هه لوب و دويفرا قودسئ، و دجيت جزيرئ و ل قيروي
 ماموستايه تيئ دكه ت، پاشان دجيت هه جئ و ل ساللا ۸۳۴ / ۱۴۳۰-۱۴۳۱
 ئ دجيت مسري، ل ساللا ۸۳۶ / ۱۴۳۲-۱۴۳۳ ئ دووباره دزقريت جزيرئ و ل
 ساللا ۸۳۷ / ۱۴۳۳-۱۴۳۴ ئ ل ٲه ٲ۳ ساليئدا ل جزيرئ مر، ئينو لحه لالئ
 به رتوو كه ك لسهر زانستئ قرائه تي و هه روه سا شهر كه ك لسهر (ته ٲويل)
 نشي سيوو، ٲيك ٲه قوتابئ وي شه هابه دين كورائئ بوو كول ٲه نادولئ
 دٲيا و ل چوونا وي بو قودسئ ل ساللا ۸۳۵ / ۱۴۳۱-۱۴۳۲ ٲشكدارئ كريبوو،
 ل قودسئ ٲه بو لوتف ٲه لحه سه كه في قرائه ت لده ٲه وي خواند بوو،

ئىك قوتابىن دىترى ئىبنولحەلەبى ناسرەددىن عومەر ئەل مارىنوسى بوو، مارىنوسى ژبو وەرگرتنا زانستى چوويه ئەنادۆلى بەلى پىشتى ماويهكى كىم ماموستاينى وى ئىبنول حەلال دمرىت لسەر قى چەندى حاكىمى جزيرى عەبدولا كورى عەبدولا بوختى داخواز ژ مارىنوسى كر بهيت جزيرى و ل جهن ماموستاينى خوه دمرسا بدەت، مارىنوسى لسەر قى داخوازين رازىبوو و جهن ماموستاينى خوه گرت و مارىنوسى گەلەك قوتابى فىركن ئىك ژوان بەهائەددىن موخەمەد هەمەدانى كو لدەق وى پەرتووگا ئەل مەسابىح خواند و گوهدارىيا ئەلحاوى كر.

ئىك قوتابىن ناسرەددىن عومەر مارىنوسى، جەمالەددىن عەبدولا كورى موخەمەد كورى خزر گورانى بوو كو ل سالا ۱۴۱۵/۸۱۸-۱۴۱۶ ژدايك بوويه ل جزيرى لدەق ماموستاينى خوه مارىنوسى خواندیه، و لگەل ماموستاينى خوه چوو بوو بورسايى بەلى پىشتى ماويهكى ماموستاينى وى مارىنوسى نەچارىبوو بزقرىت جزيرى بەلى كورانى دمىنىت بورسايى، جەمالەددىن كورانى ل شەعبانا ۸۹۴/ خزيران-تىرمە ۱۴۸۹ ى چوويه بەر دلوقانیا خودى.

| سكهين (پاره) ژلايت ميرين بوختى قە هاتينه ليدان ئەقەنە :

۱. عەبدولا كورى عەبدولا - جزيرى

لاينى چەپى: عەبدولا كورى عەبدولا رحيمه
 الله / لاينى راستى: لا اله الا الله محمد
 رسول الله ئەبوبكر، عومەر، عوسمان، عەلى/
 جهن دمئىنانى: جزيرى / ميژوويا دمئىنانى:
 پىشتى ۸۳۳/۱۴۳۰ / جور و كيش: زيش، ۱۳۴۰.

جە:

Stephen Album Rare Coins No : 77595

ژ بۆ نمونەیکە شە سەکەیی بنێره :

Şerafettin EREL, Nadir Birkaç Sikke, İstanbul, 1963, No:38 (24 mm., 3,30 gr.)

لایى چەپى: عەبدولە كورنى عەبدولە رەحیمە
 اللّٰه / لایى راستى: لا اله الا الله محمد رسول الله
 ئەبوبەكر، عومەر، عوسمان، عەلى / جەنى دەرتەینانى :
 جزیرى / مێژوویدا دەرتەینانى: پەشتى ۱۴۳۰/۸۳۳ /
 جور و كیش: زەیف، ۲۶ مەلم .

لایى چەپى: عەبدولە كورنى عەبدولە
 رەحیمە اللّٰه / لایى راستى: لا اله الا
 اللّٰه محمد رسول الله، ئەبوبەكر، عومەر،
 عوسمان، عەلى / جەنى دەرتەینانى : جزیرى
 / مێژوویدا دەرتەینانى: پەشتى ۱۴۳۰/۸۳۳ /
 جور و كیش: زەیف، ۲۸ مەلم .

ژ بۆ نمونەیکە شە
 سەکەیی بنێره :

Michael Mitchiner, Oriental Coins and Their Values-The World of Islam, London 1977, 203, No: 1234

۲. عبدولا کورئ عبدولا - سیرت

لایئ چہین: المؤید بن ناصرالله امیر عبدالله بن عبدالله / لایئ راستئ: لا اله الا الله محمد رسول الله تهبوبکر، عومەر، عوسمان، عهلی / جهن دهرئینانئ: جزیرئ میژووئا دهرئینانئ: پشتئ ۱۴۵۰/۸۵۴ / جور و کیش: زیف، ۳۰ گرام.

جہ:

Stephen Album Rare Coins No: 77594

نموونهین دیتر یین فان پارمیان یین بناقئ عهبدال بهگی هاتینه دهرئینان لئیرئ یه:

Şerafettin EREL, Nadir Birkaç Sikke, İstanbul, 1963, No:37 (22 mm., 2,70 gr.); Stephen Album Rare Coins: A-2327.3. Item No. 77597, Siird, (2.52 gr.); Stephen Album

لایئ راستئ: عبدالله بن عبدالله رحیمه الله حاکم سیبرد / لایئ چہپی: لا اله الا الله محمد رسول الله تهبوبکر، عومەر، عوسمان، عهلی / جهن دهرئینانئ: جزیرئ میژووئا دهرئینانئ: پشتئ ۱۴۳۰/۸۳۳ / جور و کیش: زیف، ۲۲ مله.

جہ:

Michael Mitchiner, Oriental Coins and Their Values-The World of Islam, London 1977, 203, No: 1232

جھ:

Tim Wilkes Coins A 2328.1

لائی چہی: لا الہ الا اللہ محمد رسول
 اللہ ٹہوبکر، عومہر، عوسمان، عہلی /
 لائی راستی: بدرالدین بن شہرف الدین
 البوختی / جہی دمرئینانی: جزیری /
 میژووویا دمرئینانی: پشتی ۱۴۶۶ / ۸۷۰
 / جو رو کرانی: زیف ۳،۸۷ گرام.

لائی چہی: بدرالدین بن شرف الدین
 البوختی / لائی راستی: لا الہ الا اللہ
 محمد رسول اللہ ٹہوبکر، عومہر،
 عوسمان، عہلی / جہی دمرئینانی: جزیری
 میژووویا دمرئینانی: پشتی ۱۴۶۶ / ۸۷۰
 جو رو پیشان و کرانی: ۲۲ X ۱۹ ملم،
 ۳،۸۹ گرام.

جھ:

Stephen Album Rare Coins
 No: 2328.1.

ژ بۇ نموونەنىڭ سى سىككىنى بىڭرە :

American Numismatic Society: 1973.225.2;
0000.999.37481; 1973.225.2; 1959.165.582;
0000.999.37481; 0000.999.37482.

لايى چەپنى: لا اله الا الله محمد رسول الله ئەبوبىكر،
عومەر، عوسمان، عەلى / لايى راستى: بىدرالدىن
بن شرف الدين ابوختى / جەنن دەرىئانى: جىزىرى
مىژوويا دەرىئانى: پىشتى ۱۴۶۶/۸۷۰ / جور و پىشان
و كرانى: زىف، ۲۳، مەم، ۳۰۷۵، كرام.

جە :

The Fitzwilliam Museum, Coins and
Medals, CM.696-2001

ئەنجام :

زانستى ل جىزىرى و دەوروبەران ھەرومسا ل مسر و شام و
ئەنادۆلى ھەبوو، ژبۇ دياركرنا مىژوويا بوختيان پىدقى ب
بەرفەرھكرنا قەكولېنى يە ب شروفەكرنا پارە و كارېن
ئاقەدانى يېن بوختيان ھەرومسا نقىسېنېن سەر مەزاران
دى ئەسلى بوختيان ب شىوېھەكى ساخلەمتر دياربېت،
دقان بياقاندا پىدقى ب قەكولېنېن زىدەمتر ھەيە.

مىرېن بوختى ئەوېن ب سەدان سالان ل جىزىرى و
دەوروبەران ھوكمرانى كرىن ب سەربورا دەستھەلاتداريا
سىياسى و رېفەبەرى بەرچاق بوون، ل سەدسالېن پاشتر
ژى سىياسەتمەدار و ھونەرمەند و ھزرقان ژ قى بئەمەلى
دەركەقتېنە. بوختيان سەرخوھبوونا خوھ يا سىياسى ب
لېدانا سىككەيان بناقى خوھ دووپات كرىنە، ژلايەكى
دېفە دامەزراوھىن خواندنى ئەوېن دامەززاندىن و زانايېن
ل قىرى مەزن بووين كارىكەرىھەكا مەزن ل دامەزراوھىن

ژبډمر و چاڤکاني :

- İbn Şeddâd, İzzeddîn Muhammed b. Ali (ö. 684/1285), el-A'lâk el-Hafîra fî Zikri'Ümerâi'ş-Şâm ve'l-Cezîre, (Thk.: Yahya Zekeriyâ Abbâre) Dimaşk, 1978.
- İdrîs-i Bidlîsî, Selim Şahnâme, (Trc.:Hicabi Kırilangıç) Ankara, 2001.
- Makrîzî, Takiyuddîn Ahmed bin Ali (ö.845/1441) es-Sulûk li Marifeti Duveli'l-Mulûk,(Thk.: Said Abdulfettâh Aşûr) Kahire, 1972.
- Mitchiner, Michael, Oriental Coins and Their Values-The World of İslam, London, 1977.
- Sehâvî, Şemseddîn Ebu'l-Hayr Muhammed bin Abdurrahmân (ö.902/1497) ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehli'l-Karnî't-Tâsi', Beyrut, 1992.
- Şerefhân-ı Bidlîsî, Şerefnâme, (Edit. V. Veliaminof Zernof) St. Petersburg, 1860.
- Yâkût el-Hamevî, Şihâbeddîn Yâkût b. Abdillâh, (ö.626/1129), Mu'cemu'l-Buldân, I-VII,Beyrut, 1995.
- Yezdî, Şerafeddîn Ali (ö. 858/1454) Zafernâme, (Edit.: Mevlevi Muhammed İlahdâd) Calcutta, 1887.
- Bar Hebraeus, The Chronography of Gregory Abu'l-Faraj, (Trc.: Ernest A. Wallis Budge)London, 1932.
- Ebubekr-i Tihranî, Kitab-ı Diyarbekriyye (Çev.: Mürsel Öztürk) Ankara, 2001.
- Erel, Şerafettin, Nadir Birkaç Sikke, İstanbul, 1963.
- İbnu'l-Esîr el-Cezerî, İzzeddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1233), el-Kâmilfi't-Târih, I-XI, (Thk.: Ömer Abdusselâm Tedmûrî) Beyrut, 2006.
- İbn Fazlullâh el-Umerî, Ahmed bin Yahya (ö.749/1348) Mesâliku'l-Ebsâr fî Memâliki'l-Emsâr, (Thk.: Ahmed Abdülkadir Şazeli) Abu Dabi, 2003.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed bin Ali (ö. 852/1449) İnbâu'l-Ğumr bi Enbâi'l-Umr, (Thk.Hasan Hubşi) Kahire, 1969.
- İbnu'l-Münşi el-Hisnî, Hasan bin İbrahim (ö. 822/1420'den sonra) Nûzhetu'n-Nâzır veRâhetu'l-Hâtr, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Mixt. 355.
- İbn Nâzıru'l-Ceyş, Takiyuddîn Abdurrahmân bin Muhammed (ö. 786/1384), Teskifu't-Ta'rif bi'l-Mustalahi'ş-Şerîf, (Thk.: Rudolf Vesely) Paris, 1987.